

CEFÂYÎ'NİN DEKÂYIKU'L-HAKÂYIK'I VE MEVLİD TÜRÜ ESERLERLE İLGİSİ*

A. Azmi BİLGİN**

Özet

Bu makalede, birkaç tezkirede hayatı hakkında çok az bilgi verilen, ancak Edebiyat tarihlerinde adından ve eserinden söz edilmeyen XV. yüzyıl şairlerinden Cefâyî ve Dekâyıku'l-hakâyık adlı eseri hakkında bilgi verilmiştir. "Siyer" türünde yazılmış olsa da eserde na't olarak nitelendirebileceğimiz bir çok şiir de bulunmaktadır. Ayrıca eserin son kısmında "mevlid"lerde bulunan bölümlerin tamamının yer aldığını da görmekteyiz. Makalede Dekâyıku'l-hakâyık'ın sonunda yer alan bu bölüm başlıkları Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ındaki bölüm başlıklarıyla karşılaştırılmış, bu kısmın bir çeşit mevlid olduğu görülmüştür. Buradan hareketle "mevlid"lerin yalnızca müstakil eserler olarak değil bazı eserlerin içerisinde de olabileceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca tasavvufî konular için müstakil bölümler bulunduğu gibi eserin çeşitli yerlerinde de bu konuların anlatıldığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Cefâyî, mevlid, şiir, tasavvuf

Cefayi's Dekayıku'l-Hakayık and Relation between Mevlid Type

Abstract: We have tried to give some information about Cefâyî and his work titled Dekayıku'l-hakayık, 15th century poet, in this article, there were limited information about Cefâyî in a few Tazkirah (biography of poets) however no information was given so far in the history books of literature about his life and works. A lot of poems are

* Bu makale daha önce "Das 'Dakâyık al-Hakâyık' von Cefâyî" (*Materialia Turcica*, Band 23, Göttingen 2002, S. 111-117) adlı makalemizin yeniden gözden geçirilerek Türkçe çevirisidir.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

seen in this work, which we may classify as “Na’t (praise for the Prophet Muhammad)” despite written in the style of “Siyer (Rules of Muslim conduct)”. It has been seen that whole parts of the Mevlid are given in the final part of the aforementioned work as well. The headers of this parts which seen in the final part of Dekâyîku’l-hakâyîk are compared with the headers of the Vesîletü’n-necât written by Süleyman Çelebi and it has been seen that this part may classified as a type of Mevlid. Based upon such work it has been stated that the Mevlid works may take part within the structure of some other works not only written in independent forms. Independent parts are written in this work regarding Sufism and various subjects are stated within the frame of Sufism too.

Keywords: Cefâyî, Mevlid, poem, Sufism

A. Cefâyî’nin Hayatı

Bazı tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda iki ayrı Cefâyî’den söz edilmektedir. İlk tezkirecilerimizden Sehî Beg, XV. yüzyıl şairi Cefâyî’ye eserinde yer verirken¹, Âşık Çelebi, XVI. yüzyıl şair ve hattatlarından Filibeli Cefâyî’den söz etmiş², Kınalızade Hasan Çelebi ise her iki Cefâyî hakkında bilgi vermiştir³. Şemseddin Sami, *Kâmûsü’l-a’lâm*’ında II. Bayezid ve Selîm-i Kadîm dönemlerinde yaşayan iki ayrı Cefâyî olduğunu belirtmiş⁴, Sadettin Nüzhet Ergun ise *Türk Şairleri*’nde iki ayrı Cefâyî’yi (Filibeli ve Saray hocası) madde başı olarak almış⁵, ancak bunların tek bir kişi olması gerektiğini söylemiştir⁶.

Adı geçen kaynaklarda Cefâyî’ler hakkında bilgi verilirken bu makalemizin konusunu teşkil edecek olan *Dekâyîku’l-hakâyîk*’ten söz edilmemektedir. Ancak eserin yazılış tarihi ve dil özelliklerinden XV. yüzyılda yaşayan Cefâyî’ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Eser üzerinde Muharrem Güzeldir bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁷

XV. yüzyıl şairlerinden Cefâyî’nin hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Cefâyî, Sultan II. Bayezid devrinde (1481-1512) saray hocalığı yapmış, ilim ve

¹ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt* (haz. Günay Kut), Harvard 1978, s. 241-242.

² Âşık Çelebi, *Meşâtirü’s-suarâ or Tezkere of Âşık Çelebi*, nşr. G. M. Meredith-Owens, London, vr. 63a.

³ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’s-suarâ* (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978, I, 254-255.

⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûsü’l-a’lâm*, İstanbul 1308, III, 1822-23.

⁵ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul, t.y., II, 915-916.

⁶ a.e., II, 916.

⁷ Muharrem Güzeldir, *Cefâyî-Dekâyîku’l-hakâyîk (Garmer İncelemesi-Metin İndeksi)*, 1995 (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi).

irfan sahibi bir kişi olarak tanınmıştır. Uzun bir ömür sürmüştür.⁸ Şiiri ve şairliği ile ilgili XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Sehî Beg “Çok maârife mâlik ve memâlik-i nazm ana mesâlik olup üslûb-ı şî'ri ve kaide-i nazmı gâyet güzel bilür bu tarîkda üstâd ve bu fenne sâlik olana irşâd ider kimesne idi”⁹ derken, yine aynı yüzyıl tezkire yazarlarından Kınalızâde Hasan Çelebi onun şiiriyle ilgili şunları söyler: “Nazm ve şiirde seyyâh-ı mesâlik olmakla çok maârife mâlik olmuş idi, ammâ şî'rinde halâvet yoktur.”¹⁰ Ayrıca her iki tezkirede de “yaka” kelimeleriyle yaptığı tecnis sanatına örnek olarak aşağıdaki beyitleri yer alır:

Âhum beni bu hasret ile yaka yakındur
 Kim şeh yüzüne bir dahı kul yaka yakındur¹¹
 Boynında yakasın görüp iy dil hased itme
 Sen andan iraksın ana¹² ol yaka yakındur

Mehmed Süreyya ise “Sultan Bâyezid-i Sâni asrında sarây-ı hümayunda hoca olup bir hayli müddet seyahatten sonra fevt olmuştur, şâir ise de eş'ârı tatsızdır.” diyerek tezkirelerde geçen bilgileri özetler.¹³ Belki şiiri hakkında verilen hükümler sebebiyle olsa gerek edebiyat tarihçileri ona hiç yer vermezler.

Cefâyî, *Dekâyiku'l-hakâyik*'ta da kendisi hakkında fazla bilgi vermez. Bazı beyitlerinden onun çok gezip dolaştığını ve sonunda tasavvuf yoluna girdiğini öğreniyoruz:

Âlem-i mülk içre çok kıldum sefer
 Görmedüm halk içre hakkânî nazar
 Sonra ehlu'llâha varmağa taleb
 Eyledüm ol fenne çok çekdüm ta'ab (28b/7-8)

Kendi eserinden öğrendiğimize göre Cefâyî, Halvetiyye tarikatının önde gelen şeyhlerinden Yahyâ-yı Şîrvânî'nin (ö. 868/1463-64) en ünlü dört halifesinden biri olan Alâeddîn-i Rûmî'ye (ö.867/1462-63) müntesiptir:

⁸ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt* (haz Günay Kut), Harvard 1978, s. 241; Uzun bir ömür sürdüğünü Cefâyî, *Dekâyiku'l-hakâyik*'ta da ifade eder:

Ben de kim bi-çâreyim pîr-i zaîf
 Dil-şikeste âcizim hôr u nahîf (154a/9).

⁹ Sehî Beg, s.241-242.

¹⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978, I,254-255.

¹¹ Bu mısra *Tezkiretü's-şuarâ*'da şu şekildedir:

Kim şeh yüzüne dahı kulı yaka yakındur(a.y.)

¹² Bu kelime *Tezkiretü's-şuarâ*'da “saña” şeklindedir (a.y.)

¹³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311, II,77.

Bes meşâyih zümresinden bir ere
 Bir ferîdü' 1-asr şâh-ı servere
 Çün irâdet idüben oldum mürîd
 Misli bulunmadı kim oldur ferîd
 Kim Alâeddîn-i Rûmîdür o merd
 Zümre-i irfân içinde oldı ferd
 Kesb-i isti'dâd idüp andan tamâm
 Olmuşam râh-ı tarîkatda be-nâm (29a/9-29b/1)
 Bir başka beyitte ise:
 Diyesin kecdür tarîk-i Halvetî
 Ahvelün kec olur âhir rü'yeti (102b/3)

diyerek Halvetiyye tarikatını eleştiren ve bu yolu yanlış bulan kimseyi şaşı olarak nitelendirerek böyle kişinin görüşünün neticede çarpık olacağını belirtir.

Cefâyî' gönlü Hz. Muhammed'in sevgisiyle dolu, tarikat ehli, dünya ve dünyalıklara meyletmemeyi öğütleyen bir kimsedir. Bugünkü bilgilerimize göre *Dekâyıku'1-hakâyık* adlı manzum eserinin dışında başka eseri bulunmamaktadır. Bu makalede eseri tanıtip eserin sonunda yer alan ve mevlidin tüm özelliklerini gösteren bir bölümü, Süleyman Çelebi'nin mevlidi ile karşılaştırarak mevlidin ilk örneklerinden birini ortaya çıkarmış olacağız.

B. *Dekâyıku'1-hakâyık*'ın Biçim ve Muhteva Bakımından İncelenmesi

XV. yüzyıl dil ve imlâ özelliklerini taşıyan eser 3100 beyit kadar olup (154b) 156 yapaktır ve her sayfasında ta'lik yazıyla 11 satır bulunmaktadır. Bölümlerin çoğunda mesnevî, bazılarında kaside şekli kullanılmıştır. Sultan II. Bayezid'e sunulan eserde adı geçen padişahın başka, dönemin divan şairlerinden Ahmed Paşa için yazılmış bir medhiye de yer almaktadır (26b/8-28a/11). 10 Zilkade 889'da (29 Kasım 1484) yazılan eserin (154b) ferağ kaydının olmaması, müstensihinden bahsedilmemesi dolayısıyla müellif nüshası olma ihtimali de vardır. Tek nüsha olan eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr.1782) bulunmaktadır. Cefâyî'nin, *Dekâyıku'1-hakâyık*'ı Arapça mensur bir eserden yararlanarak kaleme aldığı aşağıdaki beyitten anlaşılmaktadır:

Nesr-i Tâzîden bunu nazm eyledüm

Tab' u kuvvet virdügince söyledüm (3248)

Daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız mevlid ile ilgili bölümlerin dışında *Dekâyiku'l-hakâyik*'in muhtevasını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: İslâmiyet sonrası eserlerde gördüğümüz gibi bu eserde de münacaat, naat, tevhid, medhiye, sözün önemi ve eserin yazılış sebebinden sonra şu konular üzerinde durulmuştur: Aşkın mertebeleri, ehlullahın makamları, nebîlerin ve velîlerin ruhlarının yaratılması, Hz. Adem'in yaratılışı, Hz. Peygamber'in ümmetinin üstünlükleri, kalbin özellikleri ve incelikleri, gönlün mertebeleri, ilmin dereceleri, Hz. Peygamber'in vefatı üzerine söylenen mersiyeler, âhir zaman halleri, tasavvuf yoluna girenlerin halleri, ruhun gönülle birlikteliği, nefsin eğitilmesi, salık ve kutbun mertebeleri.

Hz. Peygamber'in hayatının belirli safhalarını anlatması nedeniyle siyer, mevlidlerde yer alan temel bölümlerin tamamının bulunması dolayısıyla da mevlid diyebileceğimiz *Dekâyiku'l-hakâyik* aslında baştan sona hacimli ve müstakil bir na't olarak da değerlendirilebilecek türden bir eserdir. "Hz. Peygamber'in methinde yazılan şiir" demek olan "na't" gerek divan, gerek halk, gerekse tekke edebiyatında yaygın olarak karşımıza çıkan bir türdür. Eski Türk Edebiyatında bir çok tür Hz. Peygamber'in etrafında teşekkül etmiş, doğumundan vefatına kadar hayatının her safhası edebiyata yansımış, onunla ilgili büyük-küçük, manzum-mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Önceleri Arap edebiyatında Hz. Peygamber'in hayatını anlatan eserlere "sîret"¹⁴ adı verilmiş, sonraları sîretlerin yanında, başta Türk edebiyatında olmak üzere Arap ve İran edebiyatlarında Hz. Peygamber'in değişik yönlerinin anlatıldığı, *esmâ-i Nebî, hilye, semâil, ahlâku'n-Nebî, şefaât-nâme, kırk hadis* gibi müstakil eserler de yazılmıştır. Bunlar değişik şekilde adlandırılırsalar da genel manada düşünüldüğü zaman bir na't karakteri taşırlar.

Na'tlarla ilgili bugüne kadar bir çok çalışma yapılmış¹⁵, bunlarda *Dekâyiku'l-hakâyik*'tan söz edilmemiştir. Ayrıca eser mevlid türü eserlerle

¹⁴ Sîret "davranış, hal, tavır, biyografi, hayat hikayesi" gibi anlamlara gelir. İkinci anlamı ile çokluk şekli olan "siyer" Türkçe'de daha çok kullanılır.

¹⁵ Halil İbrahim Çetindağ, *XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Yaşamış Şairlerin Matbu Divanlarındaki Na'tlar*, 1972, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi lisans tezi; Halil İbrahim Şener, *Mi'râciye ve Na't-ı Şerifler Mecmuasındaki Na'tların İşlenişi*, 1980, İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim üyeliği tezi; Selçuk Eraydın, *XVII. Asır Yazma Divanlarındaki Tevhid ve Na'tlar ve Beyitlerde Geçen Tasavvufî Remizler*, 1984, Marmara Üniversitesi öğretim üyeliği tezi; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara 1993; Osman Kavalcı, *Divan Şiirindeki Na'tlarda Dinî ve Tasavvufî Unsurlar*, 1992, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

karşılaştırıldığında ilk dönem mevlidleri arasında da önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Şair eserinin bir na't olduğunu çeşitli beyitlerde ifade eder:

Mustafâ rûhıyla oldum âşinâ
İdinüp medh-i Resûli rehnümâ
Cem' kıldum Mustafâ'nun na'tını
Ol Hudâvend-i safânuñ na'tını (29b/9-10).

Şair, Hz. Peygamber'in methini kılavuz edinerek onun ruhuyla dostluk kurduğunu ve onun na'tını topladığını belirttikten sonra:

Na't-ı Ahmed'dür bu cem'-i intihâb
Nefha-i Rûhu'l-kudüsdür bu kitâb (30a/6)

diyerek çeşitli başlıklar altında topladığı bu şiirlerin Hz. Peygamber'in na'tı olduğunu ve bu kitabın da Cebrâil'in nefesi olduğunu söyler. Şair "Hâtimetü'l-kitâb" bölümündeki

Mustafâ'nuñ na'tıdur harfen-be-harf
K'Ahmedüñ medhine kıldum bunı zarf (154b/ 11)

beytinde eserin harf harf na't olduğunu belirttikten sonra gücü yettiği kadar bunu fazilet ehline arzettiğini söyler. Aşağıdaki beyitte ise

Mustafâ na'tında 'özü olmaz tamâm
Bir fakîr-i hâk-pâyam nâ-tamâm (154b/4)

diyerek Hz. Peygamber'in övgüsünde mazeret olmayacağını fakat kendisinin onun ayağının tozu, noksanları olan fakir bir kimse olduğunu söyler. Başka bir beyitte ise na't olarak yazdığı eserindeki başarısını şu şekilde dile getirir:

Mustafâ'nuñ hizmetinde kâsıram
Lîk na'tın söylemekde nâsıram (154b/8).

Dinî veya lâ-dinî çok çeşitli konularda kaleme alınan mesnevîlerde olduğu gibi *Dekâyıku'l-hakâyık*'ta da tevhid, na't ve münacaattan sonra "Der Na't-ı Mekkî-i Mekîn ve Medenî-i Muhammed Emîn Seyyidü'l-mürselîn ve Hâteme'n-nebiyyîn ve mâ ersalnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn" (9a/9-11a/10) ve "Der Na't-ı Muhammed el-Mustafâ aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahıyyât" (11a/11-13a/9) başlığı ile klasik tertip özelliğinin gereği olarak bulunan na'tlardan başka eserin içerisine serpiştirilmiş beş ayrı müstakil başlıkta da na'tların yer aldığını görüyoruz ki bu, mevlidlerde de bulunmaktadır.

Hız. Peygamber'i övgüyle anlatmak amacıyla yazılmış olmasından dolayı eser Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö.1451) *Muhammediye*'sine de benzemektedir. *Muhammediye* de Hız. Peygamber'in hayatını anlatan bir sîre olmasına ve tahkiyeli taraflarına rağmen sanki baştan sona bir na't ve münâcaat gibidir. Mesnevî şeklindeki bu eserin bütününde Resulullah aşkı hissedildiği gibi kaside, mesnevî ve müstezad şeklinde müstakil na'tlar da bulunmaktadır.¹⁶

Türk klasik edebiyatında olduğu gibi diğer İslâmî edebiyatlarda da Hız. Peygamber'i anlatan ve öven şiirler tarih boyu yazılagelmiştir. Bu tür şiirlere Türk edebiyatında "na't", Arap edebiyatında "medh", Fars edebiyatında "sitâyış" adı verilmiştir. Abdullah b. Revâha (ö.8/629), Ka'b b. Zühre (ö.24/644) ve Hassân b. Sâbit (ö. 63/682 [?]) Arap edebiyatında; Hakîm Senâî (ö.525/1130), Genceli Nizâmî (ö.610/1214[?]), Feridüddin-i Attâr (ö.618/1221) ve Sa'dî-i Şîrâzî (ö.691/ 1292) gibi şairler de Fars edebiyatında bu türün ilk ve en güzel örneklerini vermişlerdir.¹⁷

Türkler, İslâmiyeti kabul ettikten sonra Allah'ın yüceliği, gücü, kudreti, isim ve sıfatları, Hız. Peygamber'in vasıfları, övgüsü ve sevgisini konu edinen çok sayıda müstakil eser kaleme aldıkları gibi bu konuları çeşitli eserlerin bölümlerinde de işlemişlerdir. Edebiyatımızda na't, kasideden tek mısraa kadar bütün nazım şekilleriyle, aynı zamanda nesirle de işlenen bir türdür. Türk edebiyatında Fuzulî, Nâbî, Şeyh Galip, Osman Şems Efendi gibi şairlerin na'tlarının müstesna bir yeri bulunmaktadır.

C. *Dekâyiku'l-Hakâyik*'ın *Vesiletü'n-necât* ile Karşılaştırılması

Genel manada bir na't olmasının yanında *Dekâyiku'l-hakâyik*, XV. yüzyılda yazılmış olan Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* (yazılışı 1409) adlı mevlidi ile karşılaştığımız zaman mevlidde bulunan bölümlerin bu eserde de bulunduğunu görürüz. Zaten şair bir beytinde Resulullah'ın mevlidini çeşitli bölümler halinde ele aldığını kendisi de ifade eder:

Bahr-ı ensâb içre mevlûd-i Resûl

Cem' idüp nazm eyledüm kıldum fusûl (30a/4)

Eser bu bakımdan mevlid türü eserler arasında da önemli bir yere sahiptir. Eserin "Mevlid" ve "Mi'râc" bölümlerinin yayımlandığı bir çalışma dışında¹⁸ bugüne kadar mevlid konusunda yapılan çalışmalarda 1484 yılında

¹⁶ bk. *Muhammediye* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul, ts., I,20,51-52; II,267-269; III,711-716; IV,817-824; geniş bilgi için bk. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s.3-14.

¹⁸ Haydar Hapsev "Cefâyî'nin *Dekâyiku'l-hakâyik*'ından Mevlid ve Mi'râc Bölümleri", *Diriliş*, İstanbul, 22 Eylül 1989-20 Ekim 1989, S. 62, s. 14-15; S. 63, s. 12-13; S. 65, s.16-17; S, s. 16-17.

yazılmış bu eserden bahsedilmemiştir.¹⁹ Bu yüzden eseri Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i ile kısaca karşılaştırmaya çalışacağız. *Mevlid*'de görülen bölümlerin tamamı *Dekâyıku'l-hakâyık*'ta bulunmaktadır. Bu bölümler şunlardır: "Fî Beyâni Şinâhten-i Hazret-i Vâcibü'l-vücûd ve Fıtrat-ı Rûh-ı Muhammed a.s." (36b/10-42a/3), "Fî Beyâni Fıtrat-ı Ervâh-ı Enbiyâ ve Evliyâ aleyhimi's-selâm" (42a/3-47b/11), "Fî Beyâni Hilkat-i Âdem a.s." (55b/1-61b/9), "Fî Beyâni Zuhûr-i Nûr-i Vücûd-ı Muhammed Mustafâ a.s." (61b/10-65b/1), "Fî Beyâni mâ Zahara fî Vakti Vilâdeti Muhammedin Resûlillâh a.s." (65b/2-69b/4), "Fî Medhi Seyyidi'l-mürselîn ve Hâtemi'n-nebiyyîn ve Resûli Rabbi'l-âlemîn" (69b/5-70b/4), "Fî Beyâni Mu'cizât-ı Muhammed Mustafâ salavâtullâhi aleyhi ve sellem" (76b/181b/8), "Fî Hicreti'n-Nebî s.a.v." (81b/9-93b/1), "Fî Mi'râci Mustafâ s.a.v." (93b/2-105a/7), "Haste Şoden-i Resûl a.s." (128b/4-133a/4), "Fî Vefâti'n-Nebî s.a.v." (133a/5-135b/10), "Fî Beyâni Hâtîmeti'l-kitâb ve Özhâsten-i Müellif ve Duâ-yı Devlet-i Pâdişâh-ı Âlem-penâh hullidet hilâfetühü" (153b/4-156a/2).

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*inde²⁰ "Münâcât" ve "Fî'ltimâsi'd-duâi li'n-nâzım ve fî özri'l-kitâb" bölümlerinden sonra "Fî Beyâni Sebebi Fıtrati'l-âlem" başlığı altında işlenen konu *Dekâyıku'l-hakâyık*'ta "Fî Beyâni Şinâhten-i Hazret-i Vâcibü'l-vücûd ve Fıtrat-ı Rûh-ı Muhammed a.s." başlığıyla işlenmiştir. Her iki eserin bu bölümlerinde ortak kutsî hadislere yer verilmiş, *Mevlid*'de "Fî Beyâni Hilkat-i Âdem a.s. ve İntikâl-i Nûr-i Muhammed a.s. min Ensâbih" tek başlık iken *Dekâyık*'ta bu konu iki ayrı başlık altında işlenmiştir. *Mevlid*'deki "Fî Beyâni Alâmet-i Vilâdeti'n-Nebî a.s." *Dekâyık*'ta başlık olarak yer almamaktadır. Aslında *Mevlid*'deki bu bölüm daha sonraki bölümü açıklar mahiyette olup doğrudan konu anlatılmamaktadır. Daha sonra gelen bölüm başlığı ise her iki eserde de kelime kelime aynıdır. Hz. Peygamber'in mucizeleri, hicreti, miracı (*Mevlid*'de önce mirac sonra hicret bölümü gelir), hastalanması ve vefatı her iki eserde de bulunmaktadır.

Yukarıda yaptığımız karşılaştırmada da görüldüğü gibi mevlid türü eserlerin temel bölümleri *Dekâyıku'l-hakâyık*'ta bulunmaktadır. Ayrıca bölümlerin aralarına ve sonuna başka başlıklar ilâve edilerek farklı konular da işlenmiştir. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inde olduğu gibi aralarda Hz. Peygamber'in vasıfları ve methinden başka, *Mevlid*'de Hz. Peygamber'in vefatından duyulan üzüntü birer ikişer beyitle dört halifenin, torunlarının ve

¹⁹ Bu çalışmaların başlıcaları için bk. Ayşe Neclâ Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri*, I-II, İstanbul 1950, doktora tezi, İ.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, T.346; Hasibe Mazıoğlu, "Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, Ankara 1974, VI, s.31-62; Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Neclâ Pekolcay), İstanbul 1980, 45-48; a.mlf., *Mevlid* (haz. Faruk Timurtaş), İstanbul 1980; Kâzım Baykal, Süleyman Çelebi ve Mevlid (yayına haz. Kadir Atlansoy), Bursa 1999.

²⁰ Bölüm adlarında Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-necât: Mevlid*, Ankara 1954 neşri esas alınmıştır.

hanımları Âişe ve kızı Fâtıma'nın isimleri anılarak ifade edilmiş, ayrıca amcası Abbas'ın söylediği belirtilen Arapça kısa bir şiire yer verilmiştir. *Dekâyik*'ta ise "Fî Vefâti'n-Nebî s.a.v." bölümünden sonra dört halifenin, Hz. Hüseyin ve Hasan'ın, Hz. Fâtıma ve Hz. Âişe'nin ağzından Hz. Peygamber'in vefatı için söylenmiş mersiyeler bulunmakta (135b/11-141b/3), ayrıca "Fî Beyâni Neseb-i Muhammed Resûlillâh a.s." (141b/4-144a/6) başlığı altında Hz. Peygamber'in Hz. Âdem'e kadar uzanan soy kütüğü de verilmektedir. "Fî Beyâni Nüket-i Ahvâl-i Âhiri'z-zamân"(144a/7-147a/3) bölümünde ise âhir zamanın vefa ve cûdunun kıtlığı belirtildikten sonra tasavvufî öğütler yer alır.

Cefâyî'nin bir tarikata mensup olmasının da etkisiyle olsa gerek tasavvufî konuların *Dekâyiku'l-hakâyik*'ta diğer mevlid türü eserlerden daha yoğun bir şekilde işlendiğini görüyoruz.

Eserin baş kısımlarında "Fî Beyâni Merâtibi'l-ışk ve Makâmâtî ehli'llâh" (34a/7-36a/2), "Nüzûl Kerden-i Aşk be-Ârif-i Hudâ" (36a/3-36b/9), eserin son kısımlarında "Fî Beyâni Merâtib-i Sâlik-i İbtidâ-yı Hâl ve İntikâl-i Kemâl" (147a/4-149b/2), "Fî Beyâni Hakâyik-ı Ebrâr-ı Meânî ve Envâr-ı Samedânî" (149b/3-151a/1) ve "Fî Beyâni Haste Şoden-i Rûh u Hem-râh Şoden-i Dil ü Hevâ-hâh Şoden-i Nefs-i Emmâre vü Terbiyet Kerden-i Mürşid-i Kâmil ü Köşte Şoden-i Nefs-i Emmâre vü Hâsıl Kerden-i Rûh u Kalb-i Nefs-i Mutmainne" (151a/2-153b/3) başlıkları altında doğrudan tasavvufî konular işlenir, tarikata karşı olanların görüşleri eleştirilir, dervişlerin vasıfları anlatılır. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inde ise baştaki "Fî Beyâni Sebeb-i Fıtrati'l-âlem" ve "Fî Beyâni Hilkat-i Âdem a.s. ve İntikâl-i Nûr-i Muhammed a.s. min Ensâbih"adlı iki bölümde devrin yaygın tasavvufî inancına kısa bir temasta bulunulmasının dışında tasavvufî konular fazla yer almaz.

D. Sonuç

Mevlid'e gelinceye kadar çok mühim tasavvufî eserler yazılmış, tasavvufun Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den (ö.638/1240) aldığı vahdet-i vücûd (varlık birliği) telakkisi o dönemde edebiyatımızda işlenmiş, tasavvuf ıstılâhları yoğun olarak kullanılmış olduğu halde, *Mevlid*'inde adı geçen bölümlerin dışında tasavvuf ıstılâhlarına rastlansa ve Emir Sultan'ın (ö. 883/1429) müridleri arasında bulunduğu rivayet edilse de Süleyman Çelebi'ye *Mevlid*'inden dolayı mutasavvıf bir şair diyemeyiz. Cefâyî ise tasavvufî konulara hem müstakil başlıklar altında hem de diğer bölümlerde yer vermiştir. Dolayısıyla eser tekke edebiyatı ürünleri arasında ayrı bir öneme sahiptir.